

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาสภาพการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักการ แนวคิด เกี่ยวกับวิถีพุทธ
2. หลักการ ทฤษฎีการบริหารการศึกษา
3. บทบาทคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. หลักการแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ
  - 4.1 การบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธ
  - 4.2 การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้
  - 4.3 การจัดการรวมและเสนอแนะการพัฒนา
  - 4.4 การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากร โรงเรียนวิถีพุทธ
  - 4.5 การเชื่อมคู่สัมพันธ์ โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน
5. การบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคายเขต 1
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 6.1 งานวิจัยภายในประเทศ
  - 6.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

1. หลักการ แนวคิด เกี่ยวกับวิถีพุทธ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมา

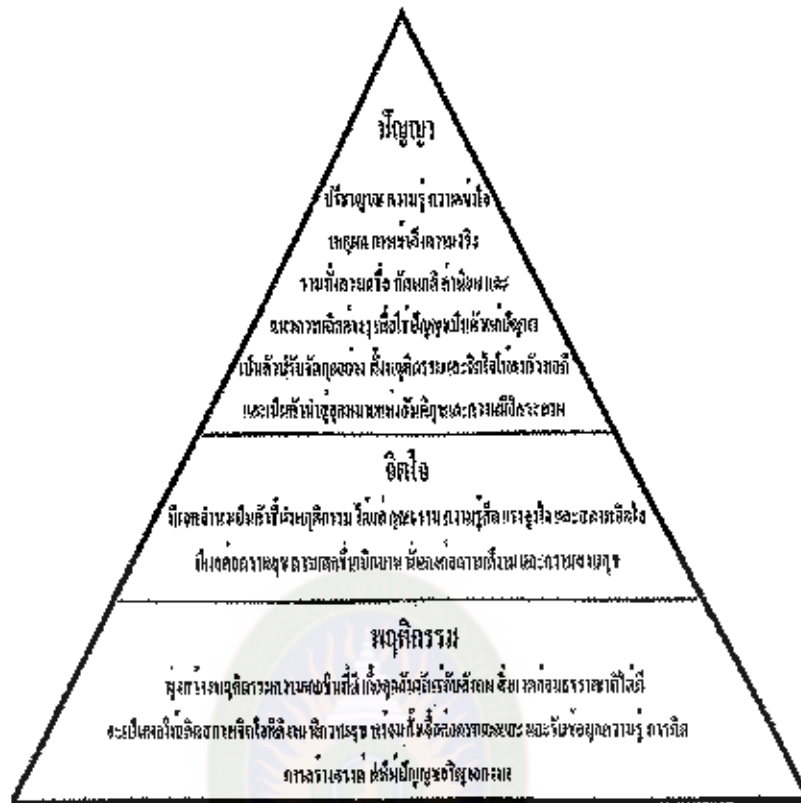
วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทย ได้รับการถ่ายทอดมา จากคำสอนของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคแรกของประเทศชาติไทย จนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธ คือ วิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับพุทธธรรมหรือพุทธศาสนาเป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติ ของโลก

และชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับ การดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป กิจ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของ นักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้ คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกัน ไปได้อย่างชัดเจน พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนา หลักเป็นระบบการศึกษา 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ตรีสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิ ปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความ ระพุดดี จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขาไม่ใช่นิยามการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและ ทุกวัย อีกมีความง่ายยาก ตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องละเอียดซับซ้อน ที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้

การศึกษาของพุทธครูอุทิศตนและผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีฐานจาก การใช้พุทธธรรมอบรมสั่งสอนแต่อาจไม่มีระบบของการศึกษาริ่งตั้งอย่างในยุคปัจจุบัน แม้ ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มีได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของ การศึกษา แต่มีระบบและองค์ความรู้ตาม โลกนิยม โดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกน ในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเองเริ่มห่างเหินจากชีวิตของคน ไทยยุคปัจจุบันมาเรื่อยๆ มาก ขึ้น ซึ่งเห็นที่เด่นชัดในความเห็นแก่ตัวของพุทธธรรม และจากการที่เป็นฐานของวัฒนธรรมไทย มาแต่อดีต

ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนใน การศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้ สถานศึกษาในระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษา ปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่ พ.ร.บ. การศึกษาระงับชาติกำหนด ที่มีคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรม อยู่แล้วให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถีพุทธ” อันจะเป็นตัวอย่าง ที่จะช่วยผลสู่การพัฒนาใน โรงเรียนอื่นๆ ในวงกว้างต่อไป

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการ พัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เห็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมมคตา เป็นฐานการดำเนิน ชีวิต ดังปรากฏในแผนภูมิภาพการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (ดร.ไพรัช
 สู่แสนสุข อ้างใน สารึกพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 14)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 RAJABHAT MAHASAKHAM UNIVERSITY

1.2 รูปแทนและลักษณะจุดเน้นของโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธเน้นสถานศึกษาในระนาบปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่
 เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเน้น โดยมี
 จุดเน้นที่สำคัญ คือ การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา
 ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือ การจัดเป็นระบบวิถี
 ชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ
 กิน อยู่ ดู ฟังเป็น คือ ใช้ปัญญาและเกิดประ โยชน์แท้จริงต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของ
 สถานศึกษาจะแสดงถึงการ จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ(ไร โต โนสะ) ที่เป็นถ้อยกานมิตร
 เอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การพัฒนาผู้เรียน
 ดังกล่าวจัดผ่านระบบ ไตรสิกขา ที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติธรรม ทั้งศีลหรือพฤติกรรมหรือวินัย

ในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตนเองและสังคม สมานธิ หรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่เหมาะสม(โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ที่รักและปรารถนาดี ที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดด้วยความเพียรพยายาม ระบารพพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขา

1.3 สภาพของสถานศึกษา

สถานศึกษาจัดสภาพในทุก ๆ ด้าน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถถึบ อยู่ ดู ฟัง เป็นมีวัฒนธรรม แสวงปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาวุฒิชีธรรม 4 ประการ คือ

1. สัมปยุตสังสวะ หมายถึงการอยู่ใกล้กันดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
2. สัทธัมมัสสวณะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดี และถุวิธี
4. จัมมานุวัตรปฏิบัติดี หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ในชีวิได้ และดำเนินชีวิต ได้ถูกต้องตามธรรม

ปัญญาวุฒิชีธรรม 4 ประการนี้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้ อย่างชัดเจน สำหรับแนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ด้านกายภาพ

สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมานธิ และปัญญา เช่นมีศาลาพระพุทธรูปที่เด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือ ใกล้ชิดธรรมชาติ ขาวมีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา เช่น รมรื่น มีป่าขมิ้นเทศ ป้ายคุณธรรม คุณดเสียงต่าง ๆ มีไฟอึกทัก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิดพิณเสือกเพลงที่ส่งเสริมสมานธิ ประเพ็องปัญญา เป็นต้น

2. ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต

สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ๑ ประจําวัน ประจําสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้ง ศิลป สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของ การกิน อยู่ คู่ ึ่ง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่างดังนี้

มีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจําวัน (เพื่อใกล้ชิดศาสนา)

มีกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวัน อาจเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรม แต่แตกต่าง (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)

มีกิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่าง ๆ เช่น นั่งสมาธิ ท่องอาขยานเพื่อสมาธิ สวดมนต์สร้างสมาธิ หรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่น ๆ เป็นประจําวันหรือก่อนเรียน (เพื่อพัฒนาสมาธิ)

มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเห็น กินอย่างมีสติ มีปัญญา รู้เข้าใจ)

มีกิจกรรมอาสาสมัครวิเทศาภิวัตินิยมหรือศีล (เพื่อให้เป็นผู้เป็น อยู่อย่างงดงาม)

มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจําวัน (เพื่อให้

อยู่เป็น)

มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจําสัปดาห์ หรือในวันพระ (เพื่อพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา)

มีกิจกรรมบันทึกและยกย่องการปฏิบัติธรรม (เพื่อเน้นย้ำและเสริมแรงการทำงานดี)

ทุกห้องเรียนมีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผลและประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (เพื่อพัฒนาศีล / วินัย ด้วยปัญญา)

3. ด้านการเรียนการสอน

สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน อันเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น

หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดจุดเด่นและคัมภีร์ประสงค์ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขา ใจพร้อม ๆ กัน หรือ

การจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกชั้นให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้และปฏิบัติ หรือการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง นำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการคิด หรือเป็นเกณฑ์ตรวจสอบการเรียนรู้การปฏิบัติ หรือเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น ประสานร่วมมือกับวัด/คณะสงฆ์ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งสาระพระพุทธศาสนาและกลุ่มสาระหรือกิจกรรมอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบทต่างๆ

ทั้งนี้กระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีสถิติ “สอนให้รู้ ทำให้ดู ปล่อยให้เห็น” โดยนักเรียนมี กระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย(กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมี คุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและสังคมโดยไม่ เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่เป็น” เพื่อส่งประโยชน์ในดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมกันไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

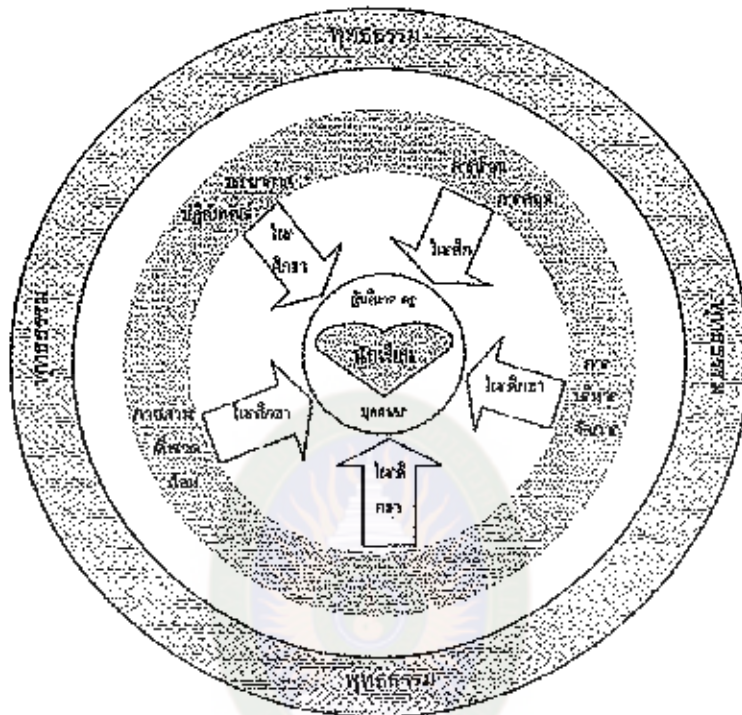
4. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือ ส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนโยน อิ่มเอมแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

5. ด้านการบริหารจัดการ

สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกันผู้ปกครอง และชุมชน สร้าง ความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการ โรงเรียน วิธีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้บริหารที่พรพยายามค้นหาแนวทาง โดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเห็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตาม วิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียด โรงเรียนวิถีพุทธ ตามความ เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษามีจุดเน้นและรายละเอียด รูปแบบที่ แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษามีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขาในระดับชั้นเรียน (การจัด กระบวนการเรียนรู้รายวิชา) บางสถานศึกษามุ่งประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน

ภาพรวม บางสถานศึกษาอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษา ก็เป็นไปได้ ดังปรากฏใน
แผนภูมิภาพลักษณะรูปแบบ โรงเรียนวิถีพุทธต่อไปนี้

มคอ.กมที่ 3 แสดงรูปแบบ โรงเรียนวิถีพุทธ (ดร. ไพรัช ภู่มั่นสุข อ่างใน สำนักพัฒนา
นวัตกรรมการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 22)

1.4 ภาพอันงดงาม

ภาพอันงดงามของ โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรม
พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขา มาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน และแสดงถึง
ความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและจัดการศึกษาอย่าง
ชัดเจน โดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้
อย่างดีที่สุด พร้อมกันนี้สร้างสรรคสภาพแวดล้อมที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วน ให้มีความสุขและ ได้
พัฒนาผู้ชีวิตและสังคมที่ดีงามควบคู่กันไป

1.5 ผู้คุณค่า

เมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิถีสู่พุทธและได้พัฒนาจนเป็น โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจน จะ สังเกตได้ถึงความเปลี่ยนแปลงและประ โยชน์อันมากมายที่เกิดตามมา ที่เชื่อมโยงไปด้วยความ งดงาม และคุณค่า ดังต่อไปนี้คือ

1.5.1 นักเรียนได้วิภาควพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ต่าง ๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะ ให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขพร้อม ๆ กันที่ว่ายากจะ ไม่ยกสำหรับ โรงเรียนวิถีพุทธ

1.5.2 การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชม ของทั้ง ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ อีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะ เกิดขึ้นอย่างทั่วถึง

1.5.3 สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของ โรงเรียนจะดีขึ้นมากที่เกื้อกูล การพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งสติ สมานธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นภักตมิตรแท้กัน และกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

1.5.4 บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิตทำให้สภาพ การทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่ม ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน เพราะ ความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกลตา

1.5.5 โรงเรียน โดยครู ผู้บริหาร บุคลากร และนักเรียน เป็นแนวอย่างต่อสังคม อีก ทั้งเห็นพลังพัฒนาสังคมวงกว้างให้ตั้งงานยิ่ง ๆ ขึ้นได้(กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 : 9-25)

2. หลักการ ทฤษฎีการบริหารการศึกษา

2.1 ความหมายของการบริหาร

คำว่า การบริหาร ในภาษาอังกฤษมักใช้คู่สองคำ คือ “ Administration ” และ “ Management ” ความแตกต่างของสองคำนี้ คือ “ Administration ” นิยมใช้ไปทางการบริหาร ทางราชการ ส่วนคำว่า “ Management ” นิยมใช้ไปทางการบริหารธุรกิจ แต่สองคำนี้ก็อาจใช้ แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหารเช่นเดียวกัน นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของการบริหาร หลายทัศนะแตกต่างกัน ดังนี้

วีโรจน์ สารัตนะ (2546 : 15-16) กล่าวไว้ว่า การบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การ โดยอาศัยหน้าที่หลักทางการบริหารอย่างน้อย 4 าระการคือ

การวางแผน การจัดการองค์การ การนำ และการควบคุม ซึ่งมีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบที่จะให้มีการปฏิบัติงาน ที่ไม่ไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารมี 3 ระดับคือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง แต่ละระดับเกี่ยวข้องกับทักษะ ทักษะ และหน้าที่ทางการบริหารที่แตกต่างกัน ดังนั้นการที่จะเป็นผู้บริหารที่สามารถจะตั้งงใช้ทักษะทางการบริหารและการแสดงบทบาทและหน้าที่ให้สอดคล้องกับระดับการเป็นผู้บริหารของตนเอง นอกจากนี้ผู้บริหารยังจะต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมขององค์การในสองลักษณะคือสภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน ตลอดจนต้องมีจริยธรรมทางการบริหาร

อามร จรรยาภม (2549 : 20) กล่าวว่า การบริหาร เป็นทั้ง ศาสตร์ และศิลป์ ในแง่ของศาสตร์ คือที่รวมของความรู้ สามารถจัดหมวดหมู่เพื่อการศึกษาได้ ในแง่ของศิลป์ คือ เป็นทักษะเกิดจากความชำนาญในการปฏิบัติงาน รวมความแล้วสามารถเป็นได้หลายประเด็น ดังนี้

1. เป็นการจัดการ โดยมนุษย์
  2. เป็นการตัดสินใจ และเป็นกระบวนการของการรวบรวมและแจกแจงทรัพยากร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ขององค์การ
  3. เป็นความร่วมมือและประสานงานกันระหว่างมนุษย์และทรัพยากรทางวัตถุอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ขององค์การ
  4. เป็นการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัย ได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ในการปฏิบัติงานนั้น
  5. เป็นการใช้ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น
  6. เป็นการดำเนินงานให้เหมาะสมกับคน
- กุกิลิค (Gulick, 1892) นักวิชาการทางด้านรัฐาประศาสนศาสตร์ ได้ขยายพฤติกรรม

กรรมการบริหารของฟายอลเพื่อตอบคำถามที่ว่า “งานของผู้บริหารระดับสูงคืออะไร” ซึ่งเขาได้ตอบคำถามโดยเสนอกระบวนการบริหารที่เรียกว่า “POSDCORB” ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ 7 ประการ ดังนี้ (นันทณี เสดียรศักดิ์พงศ์, 2549 : 17; อ้างอิงจาก Gulick, 1892)

1. การวางแผน (Planning: P) หมายถึง การจัดการ โครงการและแผนปฏิบัติ รวมทั้งวิธปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน
2. การจัดองค์กร (Organizing: O) หมายถึงการกำหนดโครงสร้าง การแบ่งส่วนงาน การจัดสายงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
3. การจัดการด้านบุคคล (Staffing: S) หมายถึง การจัดคัดสรรกำลัง การสรรหาและการพัฒนาบุคลากร การเสริมสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดี

4. การอำนวยการ (Directing: D) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุมบังคับบัญชา และการควบคุมดูแลการปฏิบัติงาน ในฐานะที่ผู้บริหารเป็นหัวหน้าหน่วยงานต้องรู้จักใช้ภาวะเป็นผู้นำและเสริมแรงจูงใจในการทำงาน

5. การประสานงาน (Co-ordinating: Co) หมายถึง การดำเนินการเพื่อให้เกิดความร่วมมือจากทุกฝ่ายของหน่วยงานในอันที่จะทำให้งานมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน

6. การรายงาน (Reporting: R) หมายถึง การประชาสัมพันธ์หน่วยงานและรายงานผลการปฏิบัติงาน

7. การจัดการงบประมาณ (Budgeting: B) หมายถึง การวางหลักการและวิธีการของงบประมาณและการใช้วิธีการงบประมาณ

ไซมอน (Simon, 1966 : 3) ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือ กิจกรรมบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน

แคมป์เบลล์ (Campbell, 1997 : 6) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น

สรุป การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยการใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ โดยอาศัยปัจจัยทรัพยากรทางการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ทั้ง “ศาสตร์” และ“ศิลป์” ในการชักจูงให้คนหันมาช่วยเหลืองานขององค์การเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมกันในการทำงานให้ได้รับผลสำเร็จตามจุดหมายที่วางไว้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยที่ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นทั้งหัวหน้า ผู้นำ และผู้ประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยกระบวนการ 7 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดการด้านบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การรายงาน และการจัดการงบประมาณ

2.2 ความสำคัญของการบริหาร

การบริหารเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว นั้น ก็เพราะนักบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงาน ไม่เหมือนกัน ดังนั้น การบริหารจึงมีความสำคัญดังที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ ดังนี้

ลมนาติ โตรักบา(2550 :10) กล่าวว่าการบริหารงานมีความสำคัญต่อองค์การต่างๆคือ

1. การบริหารเป็นสิ่งจำเป็นในทุก ๆ หน่วยงานและองค์การทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน งานทุกชนิด และกิจกรรมทุกกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นงานส่วนตัวหรืองานส่วนรวม

2. การบริหารช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของงาน หน่วยงานและองค์การ
อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิภาพสูงสุด

3. การบริหารช่วยให้เกิดและรักษาสมดุลระหว่างความต้องการ วัตถุประสงค์ และ
กิจกรรมต่าง ๆ ของบุคคล งาน หน่วยงาน และองค์การที่เกี่ยวข้อง

4. การบริหารช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและเพิ่มประสิทธิผลของงานหน่วยงานและองค์การ

5. การบริหารเป็นวิชาชีพที่มีหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ มีการฝึกอบรมอย่าง
กว้างขวางทั่วโลก มีองค์กรวิชาชีพสมาคม และมีการกำหนดหน้าที่ของผู้บริหาร ไว้อย่างชัดเจน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2548 : 5) กล่าวว่าถึงความสำคัญของ การบริหารว่า การบริหาร
ภาครัฐทุกวันนี้หรืออาจเรียกว่า การบริหารจัดการ (Management Administration) เกี่ยวข้องกับ
ภาคธุรกิจมาก ขึ้น เช่น การนำแนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ
(CEO) มาปรับใช้ในวงราชการ การบริหารราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็น
การลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ และการจูงใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น

นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิด โอกาสให้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามา
สัมปทานจากภาครัฐ เช่น ให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือ การขนส่ง เหล้า บุหรี่ อย่างไรก็ตาม ภา
คธุรกิจก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณะหรือประชาชนได้เช่นกัน เช่น จัด โครงการคืนกำไรให้
สังคมด้วยการลดราคาสินค้า ขายสินค้าราคาถูก หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

เฮย์ส และ จอห์น (Hayes, John. 2002 :109) ผู้บริหารมีหน้าที่ที่สำคัญคือต้องให้ความ
สนใจเป็นพิเศษอยู่ 3 ประการคือ หน้าที่ในการตัดสินใจว่าจะ ไรคือสิ่งที่จำเป็นต้องทำโดยผ่าน
กระบวนการจัดทำแผน (Planning) และการจัดทำงบประมาณ (Budgeting) ต่อมาคือหน้าที่ใน
การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงาน โดยการจัดองค์กร (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน
(Staffing) และประการสุดท้ายหน้าที่ในการสร้างความเชื่อมั่น ในผลการปฏิบัติงานด้วยการ
ควบคุม (Controlling)

พาร์สัน และ พาร์ทริเซีย (Parsons, Patricia J. 2003 :23) มีกิจกรรม 4 อย่างที่เป็น
หัวใจสำคัญที่ผู้บริหารจะต้องใช้ในการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายหรือเพื่อการบรรลุ
วัตถุประสงค์ขององค์การ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การนำ
(Leading) และการควบคุม (Controlling)

สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญในการดำเนินงานทุกระดับทั้งหน่วยงานของรัฐ
และหน่วยงานของเอกชน ทุกระดับต้องมีหลักและวิธีการการบริหารที่ดีในการบริหาร จึงจะ
สามารถเปลี่ยนแปลง หรือเพิ่มพูนผลผลิตและสร้างความเจริญก้าวหน้าความมั่นคงให้แก่

องค์กรนั้น ๆ ได้ ดังจะเห็นได้จากในปัจจุบันองค์กรต่าง ๆ ได้พยายามที่จะเลือกและสรรหาแม่
บริหารมืออาชีพมาเป็นผู้จัดการเพื่อบริหารงานให้มีประสิทธิภาพที่สุด

3. บทบาทคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.1 องค์ประกอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
มาตรา 40 กำหนดไว้ว่า คณะกรรมการสถานศึกษาประกอบด้วยผู้แทนและผู้ทรงคุณวุฒิหลาย
ฝ่าย (กฎกระทรวง กำหนดจำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือก
ประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของ
คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2546 ข้อ 2 . ราชกิจจานุเบกษา : 13 ค.ศ. 46) ได้แก่

1. ผู้แทนผู้ปกครอง
2. ผู้แทนครู
3. ผู้แทนองค์กรชุมชน
4. ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
5. ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา
6. ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และ / หรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในเขตพื้นที่
7. ผู้ทรงคุณวุฒิ
8. ผู้บริหารสถานศึกษาในกรรมการและเลขานุการ

รัฐมนตรี (เรื่องทรัพย์สิน (2545:2) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า บทบาทและหน้าที่ของ
คณะกรรมการสถานศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพ โรงเรียนเป็นอย่างมาก ดังนั้น
จำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้มีความรู้ ความสามารถด้านการศึกษาเป็นหลัก อาจมาจากหลากหลาย
อาชีพ แต่ต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนเหมาะสม สามารถช่วยทำให้การบริหาร โรงเรียนดีขึ้นไปอย่าง
มีประสิทธิภาพ และได้เสนอว่าคณะกรรมการสถานศึกษาควรประกอบด้วย

1. นักธุรกิจ ที่มีประสบการณ์และเทคนิคการทำงานตามแนวทางใหม่ทันสมัย มี
ความสามารถในการจัดการทรัพยากร และมีประสิทธิภาพในการทำงาน
2. นักกฎหมาย ที่สามารถให้คำปรึกษาเกี่ยวกับระเบียบข้อกฎหมายต่างๆ
3. นักการศึกษา ที่สามารถให้คำแนะนำด้านการเรียนการสอนหลักสูตรการวัด
และประเมินผล

4. พระศิกขุ ที่สามารถช่วยทำหน้าที่สอนจริยธรรมให้แก่นักเรียน คอยชี้แนะและให้คำปรึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรม

5. นักการเมืองท้องถิ่น สามารถระดมทุน ทรัพยากร

6. ผู้แทนองค์กรชุมชน และผู้แทนผู้ปกครอง เป็นผู้ใกล้ชิด โรงเรียนเก็บเงินเหมือนกระจกเงาสะท้อนปัญหา

7. ศิษย์เก่า เป็นผู้ให้ข้อเสนอแนะแก่โรงเรียนและเพื่อให้คณะกรรมการสถานศึกษาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มศักยภาพที่สุด โรงเรียนควรจัดประชุมชี้แจงให้คณะกรรมการสถานศึกษาทราบถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองอย่างชัดเจนด้วย ในการนี้ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกกฎกระทรวงกำหนดจำนวน กรรมการ กุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2546 แล้วซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม 2546 เป็นต้นไป

3.2 บทบาท หน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในส่วนที่กำหนดไว้ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2543 มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับแต่งตั้งตามระเบียบนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง และควรควรรู้ในเรื่องของการจัดการศึกษาพอสมควร เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพต่อการบริหาร โรงเรียน รายละเอียดของบทบาท หน้าที่ต่างๆของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ , 2543 : 29-41) มีดังนี้

3.3.1 กำหนดนโยบาย แผนแม่บท และแผนพัฒนาของสถานศึกษา

นโยบายและแผนพัฒนาสถานศึกษาไว้เช่นเดียวกัน “เข้มทิศ” ที่จะนำพาสถานศึกษามุ่งไปสู่เป้าหมายปลายทางของความสำริ้ง ดังนั้น เพื่อให้แผนพัฒนาสถานศึกษามีความสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเสนอปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น ได้ดีในอดี คั้งนั้น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) ศึกษาหาความรู้และทำความเข้าใจ เรื่อง การวางแผนและการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา จากเอกสารและแหล่งความรู้ต่างๆ

2) แต่งตั้งคณะกรรมการในการจัดทำร่างนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา

3) พิจารณากำหนดนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา

3.3.2 ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา

ก่อนสิ้นปีงบประมาณ สถานศึกษานำนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษามาจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี เพื่อใช้เป็นกรอบการปฏิบัติงานในปีงบประมาณต่อไป ทั้งนี้แผนปฏิบัติการดังกล่าวจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานก่อน ดังนั้น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) ศึกษา นโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา
- 2) พิจารณาเห็นชอบตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี
- 3) พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปี
- 4) ให้การสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา
- 5) กำกับ ติดตามการดำเนินการตามแผนของสถานศึกษา

3.3.3 ให้ความเห็นชอบในการจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นสถานศึกษามีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพวิไลหาและความต้องการของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จะต้องช่วยเสนอแนะความต้องการของท้องถิ่น ได้เป็นอย่างดี คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจึงมีบทบาทและหน้าที่ ดังนี้

- 1) ศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำเสนอให้สถานศึกษาไว้ใช้เป็นข้อมูลประกอบการจัดทำสาระหลักสูตร
- 2) ให้ความเห็นชอบในสาระหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดทำ
- 3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษา ได้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3.4 กำกับและติดตาม การดำเนินการตามแผนของสถานศึกษา

การดำเนินงานของสถานศึกษา เมื่อสถานศึกษาได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาดำเนินการไปแล้ว ผลการดำเนินงานเป็นอย่างไรมีปัญหาอุปสรรคหรือไม่ เป็นเรื่องที่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องรับรู้

เพื่อจะได้เข้ามาให้การสนับสนุนหรือแก้ปัญหา เพื่อให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ดังนั้น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) ศึกษาแนวทางการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา
- 2) รับทราบรายงานผลการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการของสถานศึกษารวมทั้งให้ข้อคิดและข้อเสนอแนะ
- 3) ติดตาม ดูแลช่วยเหลือแก้ปัญหา ส่งเสริม สนับสนุนให้สถานศึกษาสามารถดำเนินการจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ

3.3.5 ส่งเสริม สนับสนุนให้เด็กทุกคนในเขตบริการ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และได้มาตรฐาน

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่น และมีความใกล้ชิดกับผู้ปกครองนักเรียน รู้สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นเป็นอย่างดี สามารถร่วมกับสถานศึกษา กำหนดแนวทางที่จะทำ ให้เด็กทุกคนเข้าเรียนอย่างทั่วถึงและ ได้เรียนอย่างมีคุณภาพ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) ร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินการ เพื่อจัดทำขั้นมูลพื้นฐานของเด็กในเขตบริการของโรงเรียน
- 2) ประสานความร่วมมือ เพื่อสร้างความเข้าใจกับประชาชนทั่วไป และผู้ปกครองนักเรียน เพื่อให้เห็นความสำคัญของการศึกษา
- 3) สนับสนุน ช่วยเหลือเด็กที่ขาดแคลน หรือมีความต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้สามารถ ได้เรียนจบหลักสูตร

3.3.6 ส่งเสริมให้มีบริการพิทักษ์สิทธิเด็ก ดูแลเด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส และเด็กที่มีความสามารถพิเศษ

สิทธิและความเสมอภาคในการที่เด็กทุกคนจะต้องได้รับการศึกษา ไม่ว่าเด็กจะเป็นเด็กที่มีความพิการ เด็กด้อยโอกาสและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กทุกคนต้องได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลของเด็กที่มีความพิการ เด็กด้อยโอกาส และเด็กที่มีความต้องการพิเศษในท้องถิ่น เพื่อเสนอข้อมูลให้กับสถานศึกษา
- 2) สนับสนุนสิ่งต่างๆที่จะเป็นสื่อ หรือเครื่องมือ หรืออุปกรณ์การเรียน และสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับสถานศึกษา เพื่อช่วยเหลือเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

3) สนับสนุนเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ให้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็ม
ศักยภาพ

3.3.7 เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการด้านวิชาการ งบประมาณ
บริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปของสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้กระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษาทั้ง
ในด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป ให้สถานศึกษา
ดำเนินการเพื่อให้เกิดความคล่องตัวมากขึ้น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในฐานะที่
เป็นผู้กำหนดนโยบายการบริหารงานของสถานศึกษา จัดเสนอและแนวทางในการบริหารงาน
ทั้ง 4 ด้านของสถานศึกษา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับนโยบายและ
แผนการศึกษาของสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) เสนอแนะแนวทางในการบริหารและการจัดการ ในด้านวิชาการ
งบประมาณ บุคลากรและบริหารทั่วไปของสถานศึกษา
- 2) ร่วมเป็นคณะกรรมการ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของสถานศึกษาทั้ง 4
ด้าน เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเป็น ไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.3.8 ส่งเสริมให้มีการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ตลอดจนการเป็นวิทยากร
ภายนอกและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนทุกวัย รวมทั้งสืบสาน
จารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับของบุคคลใน
ท้องถิ่น เป็นผู้ที่สามารถระดมทรัพยากรต่างๆ ทั้งภายในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่นมาช่วยในการ
พัฒนาปรับปรุงสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี รวมทั้งสามารถที่จะเข้ามาช่วยเสริมสร้างการพัฒนา
ของนักเรียนได้ในหลายๆด้าน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) ร่วมกำหนดแนวทาง ในการระดมทรัพยากรต่างๆ ทั้งภายนอกและ
ภายในท้องถิ่น เพื่อนำมาพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- 2) ส่งเสริมการใช้วิทยากรภายนอกและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นในด้านวิชาชีพ
ในท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่นักเรียน โดยการจัดหาและเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรภายนอก
- 3) สนับสนุนการจัดกิจกรรม เพื่อสืบสานจารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม
ของท้องถิ่นและของชาติ โดยร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินการ

3.3.9 เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งวิทยากรของชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้แทนของกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่ได้ใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ บทบาทในฐานะกรรมการสถานศึกษาจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนสถานศึกษาเสริมสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนหรือองค์กรต่างๆ ให้เห็นถึงความสำคัญของสถานศึกษา นำสถานศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนชุมชนและท้องถิ่นเป็นอย่างดี คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) ประสานกับประชาชนและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เข้ามาร่วมพัฒนา ปรับปรุงสถานศึกษาให้มีความพร้อมที่จะเป็นแหล่งวิทยากรของชุมชนและเป็นแหล่งที่จะให้บริการชุมชน

2) ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสถานศึกษา ประสานสัมพันธ์กับชุมชนและองค์กรภายนอก ให้เห็นความสำคัญของสถานศึกษาและให้สถานศึกษาเป็นแหล่งวิทยากรของชุมชน และเป็นแหล่งบริการชุมชน

3) ส่งเสริม สนับสนุนให้สถานศึกษาที่มีส่วนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและท้องถิ่น เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน

3.3.10 ให้ความเห็นชอบ การรายงานผลการดำเนินงานประจำปี ของสถานศึกษา ก่อนนำเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานของสถานศึกษา เมื่อสิ้นปีสถานศึกษาต้องจัดทำสรุปรายงานการดำเนินงานเสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อให้ได้ทราบ และให้ความเห็นชอบก่อนรายงานต่อสภามหาวิทยาลัย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) รับทราบ และให้ความเห็นชอบรายงานผลการดำเนินงานประจำปีของสถานศึกษา

2) เสนอแนะข้อคิดเห็น เพื่อปรับปรุงรายงานผลการดำเนินงานประจำปีให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก่อนนำไปเสนอต่อสภามหาวิทยาลัย

3.3.11 แต่งตั้งที่ปรึกษาและหรืออนุกรรมการ เพื่อดำเนินงานตามระเบียบตามที่เห็นสมควร

นอกจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว มีผู้นำของชุมชนหรือประชาชนในท้องถิ่นอีก ไม่น้อยที่ยินดีเข้ามาช่วยในการพัฒนาสถานศึกษา ดังนั้น เพื่อไม่ปิดโอกาสให้บุคคลดังกล่าวได้เข้ามามีส่วนร่วม คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทสำคัญ ที่จะสรรหาบุคคลเพื่อแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาและหรือคณะกรรมการต่างๆ เพื่อช่วยในการดำเนินงานในการกิจให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) พิจารณาดำเนินการที่ปรึกษา และหรือคณะกรรมการตามภารกิจของคณะกรรมการสถานศึกษา ตามความจำเป็นและเหมาะสม
  - 2) ส่งเสริม สนับสนุนเป็นที่ปรึกษา ให้คณะกรรมการ ได้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มศักยภาพในการช่วยเหลือกิจกรรมของสถานศึกษา
- 3.3.12 ปฏิบัติการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย จากหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้น

สรุปได้ว่า บทบาท หน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ กำหนดคน ไซเทส แคนเนมเบต และแผนพัฒนา ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปี การจัดทำสารหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น กำกับและติดตามการดำเนินการตามแผนของสถานศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ให้เด็กทุกคนในเขตบริการ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และได้มาตรฐาน เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการด้านวิชาการ งบประมาณ ทรัพยากรบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปของสถานศึกษา ส่งเสริมให้มีการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ตลอดจนการเป็นวิทยากรภายนอก และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนทุกระดับ รวมทั้งสืบสานจารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งวิทยากรของชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น แต่งตั้งที่ปรึกษาและหรือคณะกรรมการ เพื่อดำเนินงานตามระเบียบวาทที่เห็นสมควร และปฏิบัติการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย จากหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้น

4. หลักการแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

แนวการดำเนินงานและจังหวะก้าวการพัฒนาของ โรงเรียนวิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกัน ได้ ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตามก้าวแรกที่ชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้น ได้จากความพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้งคิด สมาธิ ปัญญา ความรู้กันไปอย่างบูรณาการ บนวิธีการค้ำนันทันชีวิตธรรมดาที่ส่งเสริมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น” คือ คำเน้นชีวิต ได้อย่างรู้เท่าทันและจัดการ ได้ที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 26-28)

ข้อเสนอแนะแนวดำเนินการ โรงเรียนวิถีพุทธ ที่เสนอไว้ในแนวคิดแนวทางซึ่งโรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมต่อไป ประกอบด้วย 5 ประเด็นดังนี้

1. การบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธ
2. การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้
3. กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา
4. การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากร โรงเรียนวิถีพุทธ
5. การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน

4.1 การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

การบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง จังหวะก้าวการพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่สี่ในระนาบและลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้ในข้อเสนอจึงด้วยช่องทางที่ โรงเรียนสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ ได้ตามความเหมาะสมซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

- 4.1.1 ขั้นตอนเตรียมการ : ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ
- 4.1.2 ขั้นตอนดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ : ที่จะป็นปัจจัย เป็นกิจกรรม เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียน ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะใหญ่แนววิถีธรรม
- 4.1.3 ขั้นตอนดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา : ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการ โรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
- 4.1.4 ขั้นตอนดูแลสนับสนุนใกล้ชิด : ที่จะช่วยให้การดำเนินทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยท่าทีความเป็นกัลยาณมิตร

4.1.5 **ชั้นปรับโครงสร้าง พัฒนาต่อเนื่อง** : ที่จะเน้นกิจกรรมพัฒนาว่าต้องนับมากขึ้น ๆ ด้วย หลักอัตรามาตร 4 และอุปญาคธรรม

4.1.6 **ชั้นประเมินผล และเผยแพร่ผลดำเนินงาน** : ที่จะนำข้อมูลผลการดำเนินงาน ผู้การเตรียมการที่จะดำเนินการในรอบต่อไป เช่น ไป เช่น ในปีต่อไป หรือใช้กับโครงการต่อเนื่องอื่น และนำผลสรุปจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบ

ขั้นตอนการบริหารจัดการแสดงผังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4 แสดงการบริหารจัดการ โรงเรียนวิดิพุทธ (กระทรวงศึษาธิการ, 2548 : 29)

แนวการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ มีดังนี้
(กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 30-37)

4.1.1. การเตรียมการ

เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวก ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ เช่น

การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือฆราวาส ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้จัดในพุทธธรรม ถ้าเป็นฆราวาสควรเป็นแบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไป้องแวะในอบาตมูข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติกรรมเป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

การเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ด้วยปัญญาารู้เข้าใจทิศทาง จากศรัทธาและฉันทะการพัฒนาร่วมกันความสำเร็จในการพัฒนาคาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจง การสัมมนา จนถึงการประชุมสัมพันธ์ที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงาน ที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในขรรณนุญสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการรายปีก็สำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องหันเห้องกัน จะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธ ได้เป็นอย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของกาเตรียมการที่ดี

4.1.2. การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ

เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่าง ๆ ของการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอันจะนำผู้การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาวิถีธรรม 4 ประการคือ

- 1) การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (แก้ปัญหาสังคม)
- 2) การใส่ใจศึกษาผ่านเรียน โดยมีฐานของหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี (แก้ปัญหามัธยมศึกษา)
- 3) การมีกระบวนการคิดที่ดี คิดถูกวิธี โดยมีสภาพและบรรยากาศที่ส่งเสริม (โยนิโสมนสิการ)

4) ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือเอาความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม (สัมมาปฏิบัติปฏิบัติ)

สภาพและองค์ประกอบที่สำคัญที่จำเป็นต้องจัดส่งเสริมให้เกิดวิถีพุทธ คือ

1. หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเห็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถีพุทธควรคำนึงถึงอย่างถึง แนวคิดหนึ่งของการจัดคือ การบูรณาการหลักธรรมทั้งที่เป็นความรู้ (Knowledge) ศรัทธา คำนิยม คุณธรรม (Attitude) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (Practice) ในการเรียนการสอน โดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุกองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษา หรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้ หรือแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ครูจะนำผู้จัดการเรียนรู้ออกไป

2. การเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดควรมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือประจำโอกาสต่าง ๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกสะท้อนให้เห็นถึงคํากล่าวที่ว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ ดู ฟังเป็น”

3. การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ที่หมายครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม ธรรมชาติบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระดมการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟัง” ในชีวิตประจำวัน

4. การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมายการรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธาคำนิยมปฏิบัติปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น

4.1.3. การดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา

จุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนของสถานศึกษา โดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่าง ๆ ที่ส่งเสริม “การกิน อยู่ ดู ฟังให้เป็น” เป้าหมายการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิต ที่จะนำสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ในที่สุด

นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้วสถานศึกษาจำเป็นต้องไม่ละเลย การพัฒนาบุคลากรของตนเองทั้งหมดด้วย เพราะบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ครูและผู้บริหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้นถึงบุคลากร ได้รับการพัฒนาตามระบบใดระบบหนึ่งก็ตามแต่ จะส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียน ได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบใดระบบหนึ่งจะดำเนินการได้ดี หากในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ และขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ดำเนินการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน

4.1.4. การดูแลสนับสนุนใกล้ชิด

เป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาขึ้นไปได้อย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความ เป็นกัลยาณมิตร ที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่องาน กิจกรรมที่สำคัญของขั้นนี้ คือ การนิเทศติดตาม ที่จะดูแลการดำเนินงานให้เดินไปตามแผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษาและชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ ฯลฯ การสนับสนุน ทั้งทรัพยากรข้อมูลและเครื่องมือต่าง ๆ ในการช่วยดำเนินการให้เดินไปได้อย่างราบรื่น การรวบรวมข้อมูลและการประเมินผลระหว่างดำเนินการ อันจะเป็นฐานของการปรับปรุงต่อเนื่องต่อไป หรือแม้เป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม

4.1.5 การปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง

เป็นขั้นตอนของระบบบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนาที่ต้อง ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้นๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือ พัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนา งานเดินไปอย่างชัดเจนต่อเนื่อง คือ การมีอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และ อุปีติญญาตธรรม 2 (ความไม่สั่นโยนในกุศลธรรม และ ความไม่ระย่อในการพากเพียร) เป็นต้น

4.1.6 การประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ อาจ เป็น 1 ปี หรือ 3 ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมเป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิง ประจักษ์ เชื้อถือได้ ให้ข้อมูลที่ชัดเจน ที่สามารถนำสู่การเผยแพร่หรือรายงานผู้เกี่ยวข้องให้ ทราบผลการดำเนินงานนั้น ๆ และนำเป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินการอื่นๆ ต่อไป และใน ระบบประกันคุณภาพ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับในการ ดำเนินการและบริหารจัดการ

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง การบริหารจัดการโรงเรียนซึ่งมีองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ 6 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรครบระบบ ไตรสิกขา ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ขั้นปรับปรุง พัฒนาต่อเนื่อง และขั้นประเมินผล และเผยแพร่ผลดำเนินการ

4.2 การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้

4.2.1 การจัดการเรียนรู้อุ้วิถีพุทธ

การนำพุทธธรรมหรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและพุทธวิธีในการสอน อันได้แก่ วิธีการและลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า ตลอดจนองค์ประกอบของการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้นั้นอยู่ในวิสัยที่ครูทุกคนสามารถกระทำได้ เพียงแต่ครูจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีความตระหนักในคุณค่าของพุทธธรรมว่ามีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต รวมทั้งมีความเชื่อมั่นว่าไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปนานเพียงใดและสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร พุทธธรรม พุทธวิธีสอนตลอดจนองค์ประกอบของการศึกษาดตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษา ก็ยังคงทันสมัยและใช้ ได้ผลอยู่เสมอ (เมตตา ภรินทร์ศักดิ์, 2546 : 11-15)

การจัดการเรียนรู้อุ้วิถีพุทธสามารถกระทำได้หลายวิธีคือ

1) สอดแทรกหรือบูรณาการพุทธธรรมที่เกี่อข้องต่อการศึกษา การทำงาน การแก้ไขสถานการณ์ปัญหา การอยู่ร่วมกันในสังคม ฯลฯ ในการจัดการเรียนรู้อุ้สาระการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับเนื้อหา เวลา และ โอกาส

2) นำพุทธธรรม พุทธวิธีสอน และองค์ประกอบของการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษา เช่น ความมุ่งหมายของการศึกษา การเรียนรู้ กระบวนการศึกษา คุณสมบัติของผู้สอน ฯลฯ ซึ่งเรียกโดยรวมว่า แนวทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้

3) นำหลักพุทธธรรมบางเรื่องมาประยุกต์เป็นวิธีสอน เช่น การสอนแบบ อริยสัจ 4 การสอนแบบสร้างศรัทธาและ โศมนิ โสมนเสถียร เป็นต้น

4.2.2 การสอดแทรกหรือบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้อุ้

พระพุทธศาสนานั้นนับว่าได้หลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตของคน ไทยมาแล้วเนิ่นนาน ดังจะเห็นได้จากขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทย ซึ่งล้วนแล้วแต่มี

พระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเกี่ยวข้องอยู่ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ถ้อยคำ ถิ่นนาน สุภาษิต การแต่งกาย การกินอยู่หลับนอน ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การทำมาหากิน คำสั่งสอน การประพฤติปฏิบัติ ความคิด ปรัชญา และความเชื่อ

การที่คนไทยได้ซึมซับพระพุทธศาสนาเข้าไปในชีวิตจิตใจจนกลายเป็นบุคลิกภาพและวิถีชีวิตเช่นนี้ที่ทำให้การปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่ กระทำไปตามความเคยชินหรือตามความรู้ ความเข้าใจที่สะสมสืบมาแต่ ๆ ถ้ามายากกว่าจะเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน หรือการฝึกปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง แม้ว่าหลักการหรือตัวตนของพระพุทธศาสนาอื่น ได้แก่พระธรรมวินัย หรือพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ทรงบัญญัติไว้มันจะยังประโยชน์สูงสุดให้บังเกิดขึ้นแก่มนุษยชาติตาม ดังนั้นแนวคิดเรื่องการเรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาหรือพุทธธรรมไปสอดคล้องหรือบูรณาการในการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ต่าง ๆ จึงนอกจากจะทำให้ให้นักเรียน ได้มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนากับองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนตระหนัก ได้ว่าพระพุทธศาสนาคือวิถีชีวิตแล้ว ยังเป็นการพัฒนาเจตคติต่อการนับถือพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของนักเรียนด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการสอดคล้องหรือบูรณาการพุทธธรรมในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา และหลักการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งต่างก็เป็นการเรียนรู้ด้วยการซึมซับ ก็ให้เด็ก ได้รับรู้ซาบซึ้งและกระทำซ้ำ ๆ จนเกิดความรู้ที่ชัดเจน แล้วจึงขยายคุณค่าด้วยการยอมรับ และนำไปปฏิบัติจนกลายเป็นความเคยชินหรือถึ้นในอุปนิสัยไปในที่สุด

การสอดคล้องหรือบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้เป็นวิธีการที่สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาอย่างไร เรื่องนี้อธิบายได้ว่า พระพุทธศาสนาถือว่าการเรียนรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิต โดยมีปัจจัยสนับสนุนคือบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ซึ่งจะนำบทบาทสำคัญในการให้คำชี้แนะ ดังเช่นขณะที่เด็กประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่ดีและไม่ดี ซึ่งหรือม ๆ กันเด็กก็จะมีความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ขึ้นในใจด้วย ดังนั้นหากเด็กได้รับคำแนะนำ ชี้แนะ เพื่อให้รู้และเข้าใจในสิ่งที่ตนกำลังประสบอยู่ในขณะนั้นว่าคืออะไร เกิดจากอะไร เด็กก็จะเกิดการรับรู้ที่ถูกต้อง เกิดความนึกคิดในทางสร้างสรรค์ การเรียนรู้นั้นก็ถือว่าเกิดประโยชน์ ส่งผลให้พฤติกรรมตอบสนองที่มีความเหมาะสม และยังได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้นบ่อยครั้งขึ้น ได้มีโอกาสสังเกต พิจารณา วิเคราะห์ ได้มีโอกาสทดลองกระทำ ก็จะช่วยให้เด็กเกิดความรู้ชัดในความถึ้นในจริงของสิ่งนั้นยิ่งขึ้น ไปอีก กระบวนการเรียนรู้ที่ดี

จึงเกิดขึ้นเมื่อเด็กได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง และตัวเขาเองก็ได้สัมผัส สัมพันธ์ สังเกต วิเคราะห์ หรือทดลองปฏิบัติด้วย ทั้งนี้ โดยมีกัลยาณมิตร (พี่เลี้ยงภายนอก) และ โยนิโสภณสีการ (พี่เลี้ยงภายใน) เป็นองค์ประกอบสำคัญ “กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาจึงเน้นการคิดวิเคราะห์ และการฝึกซ้ำซ้ำทวนเพื่อที่จะกลับกรองเก็บปัญญาของตนเอง โดยมีบุคคลที่ผู้เรียนศรัทธาเชื่อถือยกย่องชื่นชม และมีวิจาร์ณญาณคอยกำกับดูแลตลอดเวลา”

สำหรับการเรียนรู้ทางสังคมคือ สังคมประกิดหรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) นั้น เป็นหลักการทางสังคมที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้ได้จากสังคมที่อยู่รอบตัวทั้งทางตรงและทางอ้อม แล้วซึมซับเข้าไปในตัวตนของตน เช่น ดูซึมซับนิสัย พฤติกรรม ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคิดจากพ่อแม่ นักเรียนซึมซับบุคลิกภาพ แนวความคิด จากครูที่ตนเคารพรัก และซึมซับพฤติกรรมบางอย่างจากกลุ่มเพื่อน กระบวนการสังคมนี้นำมาซึ่งการสังคมนีนำ

4.2.3 หลักการจัดวิธีพุทธวิธีการศึกษาเรียนรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 : 38-40)

- 1) บูรณาการพุทธธรรม ผู้จัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างคึกคักเนื่อง สมน้ำเสนอ เพื่อนำสู่การรู้ เข้าใจ ความจริง
  - 2) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ ทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อม
  - 3) ประสานความร่วมมือ วัด/ คณะสงฆ์ และชุมชน ในการจัดการเรียนรู้
- หลักธรรมสำคัญสู่การจัดการเรียนรู้ โรงเรียนวิถีพุทธ

3.1 ไตรสิกขา

3.2 กัลยาณมิตรตา

3.3 ปรัตโยสยะ และ โยมิ โสมนสิการ

4.2.4 หลักทำเนนวการจัตกรเรียนรู๋โรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย

1) หลักศูตวรสอนเส็กษา

1.1 สอดแทรก เพิ่มเติม พุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

1.2 เพิ่มเติม คุณธรรม จริยธรรม ในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1.3 ให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ

1.4 สอดแทรก ความรู้ และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่น ๆ นอกห้องเรียน ได้แก่ บูรณาการในการเรียนรู้ บูรณาการในวิถีชีวิต และบูรณาการไตรสิกขาในชีวิตประจำวัน

2) ผู้สอน

2.1 เป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ

2.2 เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน จดทน ออกล้นและสร้างเสริมกำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

3) กระบวนการเรียนรู้

3.1 พัฒนาผู้เรียน รอบค้ำ สอดคล้อง สมบูรณ์ ทั้งกาย (ภาณาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตภาวนา) ปัญญา (ปัญญาภาวนา)

3.2 จัด โอกาสส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต (กิน อยู่ ดู ฟัง)

3.3 สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสงปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา

3.4 เน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบ โยมิ โสมนสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าแท้ของสรรพสิ่ง

สรุปได้ว่า การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ หมายถึง การบูรณาการพุทธธรรม สู่การจัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อม สอดแทรก เพิ่มเติมพุทธธรรมในวิสัยทัศน์ ในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน เพิ่มเติมคุณธรรม จริยธรรมในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สอดแทรกความรู้ และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่น ๆ นอกห้องเรียน เช่น ในวิถีชีวิต ในชีวิตประจำวัน

4.3 กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 : 41-47)

4.3.1 กิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ

1) หลักการ กระบวนการพัฒนาผู้เรียน คือ การจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย ต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอ ๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ไปพร้อม ๆ กัน

2) หลักคิด การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนา การเรียนรู้ทั้งในด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อความเจริญของงามในทุกชั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เจริญเติบโต และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนามา นมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุปนิสัย ความพร้อมและภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ

3) หลักทำ ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ครูและผู้บริหารสามารถ จัดพัฒนาได้ตามหลักการ หลักคิดข้างต้น โดยให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน ในพื้นที่ขอ เสนอแนะการจัดกิจกรรมไว้เป็นแนวทาง 4 ลักษณะ คือ

1. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ประเพณีบวชชีพราหมณ์ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร (ตามสาระวิชาพระพุทธศาสนา) กิจกรรมบริหาร จิต เจริญปัญญา เรียนธรรมศึกษา / สอนธรรมแก่ศิษย์ บรรพชาสามเณรฤดูร้อน ฯลฯ

2. กิจกรรมประจำวัน / ประจำสัปดาห์

2.1 กิจกรรมหน้าเสาธง

2.1.1 กิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ)

2.1.2 กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ เสร้มนต์คาถาและสงบนิ่ง (สมาธิ)

2.1.3 กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท

2.1.4 กิจกรรมนั่งสมาธิ (ในแถวหน้าเสาธง)

2.1.5 กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่อง

คติธรรมขณะเข้าห้องเรียน

2.2 กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน

2.2.1 กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร

- 2.2.2 กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนการรับประทานอาหาร
- 2.2.3 กิจกรรมรับประทานอาหารเช้าอย่างมีสติ เช่น มีสติคิดว่าไม่ดั่ง
ไม่หก ไม่เหลือ
- 2.2.4 กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหาร
- 2.2.5 กิจกรรมนั่งสมาธิ 1 นาที ก่อนเรียน (อาจให้นักเรียนทำ
พร้อมกันหน้าห้องเรียน)

2.3 กิจกรรมก่อนเลิกเรียน

- 2.3.1 กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์
- 2.3.2 กิจกรรมรำลึกพระคุณของผู้มีพระคุณ
- 2.3.3 กิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ

2.4 กิจกรรมประจำสัปดาห์

- 2.4.1 กิจกรรมสวดมนต์สรักัญญาประจำสัปดาห์
- 2.4.2 กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ (อาจทำในวันพระ
หรือวันที่โรงเรียนกำหนด)

3. กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โรงเรียนวิถีสุทธ
ควรจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา
วันเข้าพรรษา วันอัฐมีบูชา ดังนี้

- 3.1 กิจกรรมวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวัน
เข้าพรรษา โรงเรียน ผู้ปกครองและชุมชน ร่วมกิจกรรม ดังเช่น
- 3.1.1 ทำบุญ ตักบาตรบริเวณสนามของโรงเรียน
- 3.1.2 ฟังพระเทศน์ (โดยนักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม)
- 3.1.3 เวียนเทียนที่วัด หรือ โรงเรียน

3.2 ท่อเทียนพรรษาและร่วมกับชุมชนในการหล่อเทียนและการแห่
เทียนพรรษา

3.3 โรงเรียนจัดบรรยายภาควันสำคัญทางศาสนา โดยระดับชั้นทิวสิฐเนื่อง
เชิญธงธรรมจักร ธงฉัพพรตว์รังสี และเปิดเพลงธรรมะทางวิทยุของโรงเรียน (ให้ยิงตามสาย)

4 กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ เช่น

- 4.1 กิจกรรมไขปัญหาธรรม
- 4.2 กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

- 4.3 กิจกรรมการประเมินผลการทำความดี
- 4.4 กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี
- 4.5 กิจกรรมอาสาพิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติกรรม)
- 4.6 กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรม
- 4.7 กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม)
- 4.8 กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา
- 4.9 กิจกรรมการกำหนดทักษะและความรู้ทางพระพุทธศาสนา
- 4.10 กิจกรรมสมาทานศีลในวันพระ
- 4.11 กิจกรรมสร้างมรรคสังคมา เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ
- 4.12 กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูคุยกับเด็กทนายนักเรียนด้วยกิริยา วาจา

อ่อนหวาน และสัมผัสที่ประกอบด้วยเมตตา

- 4.13 กิจกรรมต้นไม้อธิษฐาน
- 4.14 กิจกรรมอธิษฐานจิตก่อนเรียน
- 4.15 กิจกรรมการรณรงค์ 5 นาที (อาจจัดผ้าไตรและ 1 ถวาย)
- 4.16 กิจกรรมถือศีล นอนวัด ปฏิบัติธรรมช่วงเข้าพรรษา

4.3.2 การจัดลักษณะทางกายภาพ โรงเรียนวิถีพุทธ

1) หลักการ จากความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและแนวทางในการจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด สามารถสรุปได้เป็นหลักการในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของโรงเรียนวิถีพุทธได้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 : 48-51)

- 1.1 บรรยากาศสงบเงียบ เรียบง่าย
- 1.2 ใกล้ชิดกับธรรมชาติ วัฒนธรรม
- 1.3 ใกล้ชิดกับชุมชน
- 1.4 สะอาด มีระเบียบ
- 1.5 ทันสมัย มีการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ
- 1.6 เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ และคุณธรรม

2) หลักคิด โรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้มาก เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาหลายตอน เน้นถึงความสำคัญของสถานที่และบรรยากาศเช่น (1) ทรงเจริญอานา

ในสถิติกรมฐานเมื่อมีพระชนมายุ 7 พรรษา ณ ได้ตั้งห้วในบรรยาคาศที่เฝ่ยบสงบ (2) ทรงเลือก
สถานที่ที่ใกล้ชัคชรรวมชาติและชุมชนสำหรับวันเพ็ญเพียร (3) เมื่อตรัสรู้แล้วทรงเปลี่ยนสถานที่
จากที่ตรัสรู้ไปประทับใต้ต้นไทรและต้นอื่น ๆ (4) ทรงกำหนดเรื่องความสะอาด ความมีระเบียบ
ไว้ในพระวินัยที่เฝ่ยกว่าด้วย เสนาสนวัดรณและเสนาสนะชั้นชกะ (5) ทรงกำหนดความเหมาะสม
ระดวกสบายของสภาพแวดล้อม 7 ใระการ คือ สัปปายะ 7

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ. ศ. 2549-2550 : โรงเรียน
โมดูลมคคิ ได้กำหนดให้มีบรรยาคาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียน
อย่างมีความสุข ถึองมุ่งเน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความมีวินัย รวมทั้ง
การจัด โรงเรียนให้มีความร่มรื่น มีต้นไม้ มีแหล่งน้ำ ป่องน้ำ ไร่ฝุ่น ไร่มถภาวะ ปลอดภัยและไม่มี
มมอับ

3) หลักทำ โรงเรียนวิถึพุทธ มีลักษณะทางกายภาพที่เฝ่ยในธรรมชาติ ร่มรื่น
สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย ให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลาย สบายกาย สบายใจ มีสุนธิ์รวม
ศรัทธาของครู นักเรียน และบุคคลในชุมชน คือมีพระพุทธรูปที่เฝ่ยชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย
มีสวนพุทธธรรมประกอบด้วยต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนา มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม มีอาคาร
สถานที่ที่สะอาดเป็นระเบียบและเพียงพอต่อการใ้สอย มีแปลงเกษตร โรงฝึกงานที่เหมาะสมต่อ
การฝึกฝนคุณธรรมเพื่อประกอบสัมมาชัจะ มีห้องจริยธรรม ห้องสมุดพระพุทธศาสนา ทุก
ห้องเรียนมีพระพุทธรูปเพื่อให้ให้นักเรียน ได้เห็นและระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ

บรรยาคาศในห้องเรียนมีธรรมสงม สะอาด ครูและนักเรียน มีความสำรวมคนอยู่
เสมอ ถึองและอุปการณเฝ่ยการเรียนการสอนทันสมัยและครบครัน ทั้งถึองที่เกิดจากภูมิปัญญาของครู
นักเรียนและชุมชนตลอดจนถึองเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อให้ถึองเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ปลูกฝัง
คุณลักษณะใ้รู้ ใ้เรียน และความรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โรงเรียนตั้งมีความ
ใกล้ชัคชรรวมชาติ ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสะอาด มีระเบียบเรียนร็อยของ โรงเรียนวิถึ
พุทธ จะถึองเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจของนักเรียนทุกคน โดยครูสร้างบรรยากาศของความรัก
ความสามัคคี และความรับผิดชอบ

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเสนอแนะการพัฒเนร หมายถึง กระบวนการพัฒนาผู้เรียน
โดยจัดกิจกรรมต่างหลากหลายต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีกรฝึกปฏิบัติ
สม่ำเสมอ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้ถึองเกิดการพัฒเนร
ทั้ง 3 ด้านไปพร้อม ๆ กัน เช่น กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร กิจกรรมประจำวัน
ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ

4.4 การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ

การพัฒนาบุคลากรครู โรงเรียนบ้านคลองบัว (โรงเรียนบ้านคลองบัว.2547 : 3)

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข ในการจัดการเรียนการสอนนั้นจึงต้องสอนให้เด็กรู้จักตนเอง และมีความเห็นอันหนึ่งอันเดียวกับสรรพสิ่ง และสอดแทรกคุณธรรมเข้าไปในกระบวนการเรียนการสอน โรงเรียนบ้านคลองบัว ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงมีการจัดเตรียมครูให้การอบรม ส่งเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจ ไปในแนวเดียวกัน โดยจัดอบรม ณ ศูนย์ธรรมสถาน ให้ไปศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์แล้ว นำความรู้ที่ได้รับมาจัดทำ โครงการ “สร้างโลกค่ามเด็ก” จากแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ โดยใช้หลักพุทธธรรมนำสังคมตามหลักพุทธปรัชญา เป็นหลักสูตรที่เน้นฝึกฝนอบรมด้านจิตใจ และคุณธรรมของเด็กเป็นสำคัญ และจัดอบรมพัฒนาครูทุกระดับสายชั้นอย่างต่อเนื่อง โดยการนำไปปฏิบัติธรรม ณ วัดปัญญาภิรมย์นันทารามเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กนักเรียน รวมถึงเป็นกัลยาณมิตรต่อทุก ๆ คนด้วย

จากการจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธก่อให้เกิดผลดีต่อตัวครู คือ ครูมีการพัฒนาปรับปรุงตนเองทั้งในด้านความรู้ความสามารถ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการบริหารครูมีความตื่นตัวและเตรียมพร้อมอยู่เสมอสร้างภาวะผู้นำทั้งด้านวิชาการ คุณธรรม จริยธรรม ทำให้ครูมีความภาคภูมิใจในตนเอง และองค์กร

การพัฒนาบุคลากร โรงเรียนวิถีพุทธ (กระทรวงศึกษาธิการ.2548 : 52-55)

1. หลักการ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน ในระนาบไตรสิกขา ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรมเป็น อย่างดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถีพุทธ และเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการเป็นผู้ที่ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” พร้อมจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนา ได้เป็นอย่างดี

2. หลักคิด การพัฒนาบุคลากรของ โรงเรียนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบวิธีการหลากหลาย เหมาะสมกับลักษณะและเงื่อนไขของ โรงเรียน แนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาบุคลากร คือการปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้บริหารควรเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาตนเอง และการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

3. หลักจำ แนวทางการจัดพัฒนาบุคลากร เช่น

3.1 วิเคราะห์สภาพธรรม และลักษณะของบุคลากร

3.2 ค้นหาบุคลากรแนวร่วมหรือแกนนำ

3.3 วางแผนพัฒนาบุคลากร โดยการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร

3.4 จัดกิจกรรมที่มีเป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความสำเร็จ ทั้งกิจกรรมรูปธรรม และกิจกรรมพัฒนาจิตใจ

3.5 ให้การยกย่อง ชมเชย แก่บุคลากรที่พัฒนางานในแบบอย่างได้

4.4.1 ลักษณะแนวกิจกรรมพัฒนาบุคลากร เช่น การจัดอบรมใหญ่ประจำปี จัดการพัฒนาจิต เจริญปัญญาของชายส์ไปคาห์ หรือรายเดือน จัดกลุ่มสนทนาธรรม จัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญ จัดศึกษาดูงาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักต่าง ๆ ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่าง ๆ ให้ยืม หรือใช้ศึกษา จัดห้องวิปัสสนา ห้องจริยธรรม ส่งเสริมการถือศีล 5 เป็นวิถีชีวิต ส่งเสริมการประณินศกปฏิบัติธรรม และธอวารมณั (วิปัสสนา)

4.4.2 คุณลักษณะสำคัญของบุคลากร โรงเรียนวิถึพุทธ

ผู้บริหารสถานศึกษา

1) มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2) ละเลิกจากอบายมุข

3) ถือศีล 5 เป็นนิจ

4) มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ตั้งงาม

5) เป็นผู้นำและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี

ครู อาจารย์และบุคลากร

1) มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2) ละเลิกจากอบายมุข

3) ถือศีล 5 เป็นนิจ

4) มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ตั้งงาม

5) มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์

สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถึพุทธ หมายถึงวิธีการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ลด ละ เลิกอบายมุข ถือศีล 5 เป็นนิจ มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนิน

ชีวิตที่ดีงาม เป็นผู้นำ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำมาค้า มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ โดยการวิเคราะห์ ค้นหา วางแผนพัฒนา จัดกิจกรรมที่เป็นตัวอย่าง และให้การยกย่อง ชมเชย แก่ บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างได้

4.5 การถือกุศลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ.2548 : 56-60)

4.5.1 หลักการ โรงเรียนวิถีพุทธกับชุมชนซึ่งประกอบด้วยบ้าน วัด และสถาบันอื่นๆ ในชุมชน มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ถือกุศลร่วมเมื่อกันและกันในการพัฒนานักเรียน และพัฒนา ชุมชนสังคมในวิถีแห่งพุทธธรรม เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน

4.5.2 หลักคิด โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อพัฒนาคน มีผลการพัฒนาที่นักเรียนเป็นที่ยอมรับ ศรัทธาของชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน จัดระดมสรรพกำลัง ลักษณะต่างๆ อย่างหลากหลายในการพัฒนางานทุกด้านของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนา นักเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธ บริการวิชาการ อาคารสถานที่ ร่วมมือสนับสนุนกับชุมชน ในการ พัฒนาภูมิธรรม ภูมิปัญญา คุณธรรมจริยธรรม และกิจกรรมสัมมาอาชีวะต่างๆ เป็นต้น แก่ชุมชน สังคม ด้วยเมตตาธรรมและด้วยความเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามและสันติสุข

4.5.3 หลักทำ โรงเรียนอาจพิจารณากำหนดและดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ และ แผนปฏิบัติการของโรงเรียน ซึ่งจะต้องมีความเป็นวิถีพุทธอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง จนเกิดผลที่ชัดเจนทั้งในด้านการบริหารจัดการ ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านบุคลิกภาพและคุณธรรมของครู อาจารย์ นักเรียนและบุคลากรของโรงเรียนจนเป็นที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ผู้บริหารมีคุณธรรม มี การบริหารจัดการ โดยใช้หลักเมตตาธรรม ครูมีความเป็นกัลยาณมิตร นักเรียนมีกิริยาจาสุภาพ มี น้ำใจ มีคุณธรรม เป็นลักษณะเด่นที่บุคคลทั่วไปเห็นได้ชัดเจน พร้อมทั้ง กัน โรงเรียนวิถีพุทธมี ลักษณะเปิดกว้างสู่ชุมชนและสังคม พร้อมทั้งจะรับฟังความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงพัฒนาตนเอง และพร้อมให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนสังคมด้วยความถือกุศลกันและกันอย่างต่อเนื่อง

4.5.4 กิจกรรมเสนอแนะถือกุศลสัมพันธ์

1) โรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อวันแม่ ฯลฯ

2) โรงเรียนนำนักเรียนร่วมกิจกรรมของวัดและชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาด วัด ซึ่งอาจจัดในช่วงโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่น ๆ เช่น นำอาหาร ไป ถวายคนชราที่บ้านพักคนชรา หรือบ้านเด็กกำพร้า ฯลฯ

3) โรงเรียนต้องเป็นโรงเรียนของชุมชน โดยเปิดโรงเรียนต้อนรับผู้ปกครอง และชุมชนตลอดเวลา (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็นและมีส่วนร่วมในภารกิจต่าง ๆ เช่น ดูแสดงความสะอาดของโรงอาหาร คำนึงการเชิญผู้มีปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น

4) เปิดห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนใช้บริการได้ในวันหยุด รวมทั้งสามารถยืม หอระฆัง ฯลฯ

5) เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการ วิชาชีพ เช่น จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในเรื่องอาชีพพิเศษต่าง ๆ จัดร้านค้าของโรงเรียนเพื่อให้ผู้ปกครองนำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มาขาย โดยนักเรียนเป็นผู้ดูแลกิจการ

6) ร่วมกันวัดในชุมชนจัดการเรียนธรรมที่ถกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่างๆ เช่น เชิญพระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่เยาวชนในเรื่องต่างๆ ในวันหยุด จัดทัศนศึกษาทางธรรม เป็นต้น

7) จัดกิจกรรมเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน เช่น จัดการแข่งขันกีฬา จัดกิจกรรมปิ้งจมนิเทศโดยเชิญผู้ปกครองมาร่วมนำอาหารมารับประทานร่วมกัน จัดค่ายครอบครัว

8) เสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือถึงนักเรียน เช่น การเยี่ยมบ้านนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปัญหาค่ายครอบครัว ฯลฯ

9) ประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น จัดทำหนังสือพิมพ์โรงเรียน วารสาร เผยแพร่แก่ผู้ปกครอง สนิทเก่า ชุมชน ฯลฯ

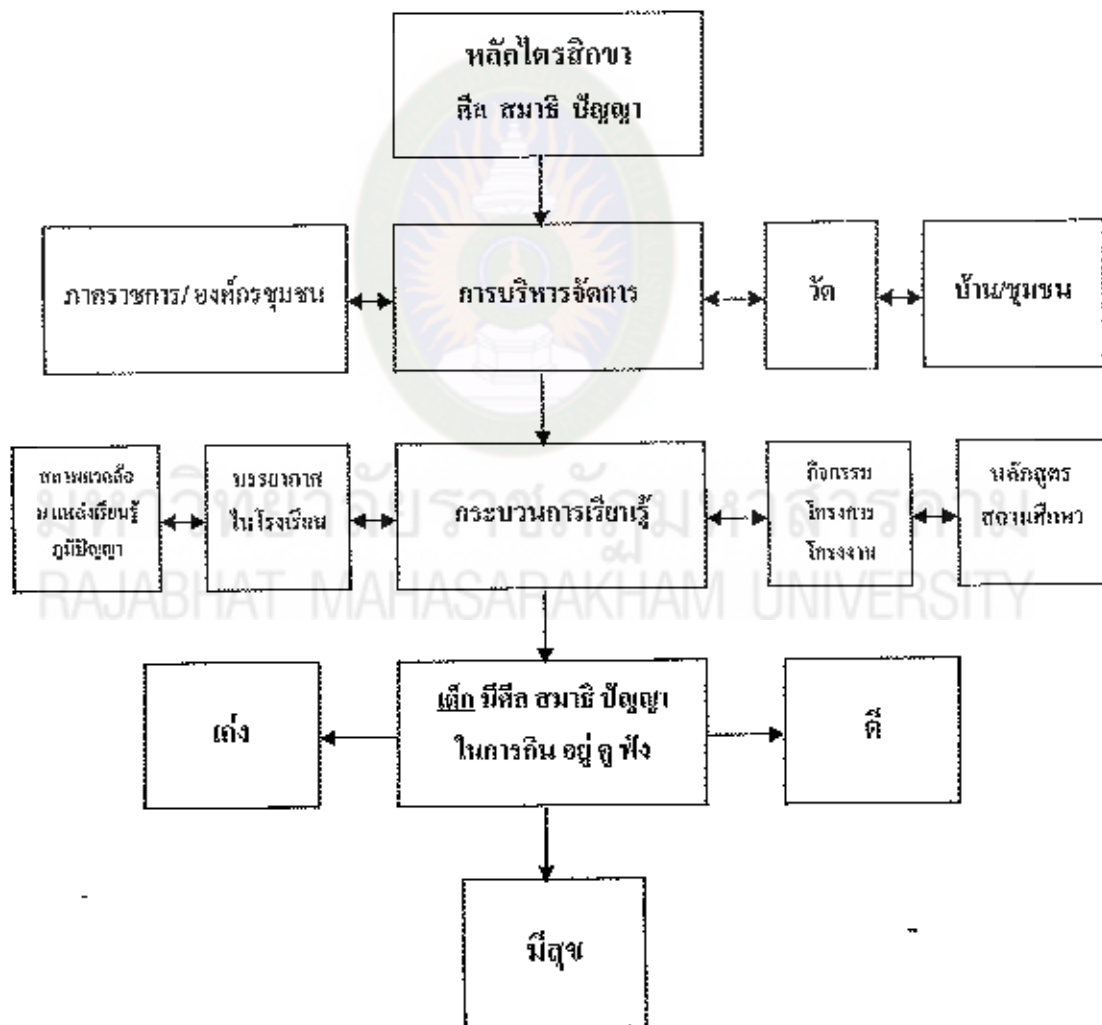
10) ยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดีทั้ง ครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากรของโรงเรียนและบุคคลในชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้วิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งชุมชน

สรุปได้ว่า การถือปฏิบัติพันธกิจโรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน หมายถึง การที่สถานศึกษาดำเนินกิจกรรมร่วมกับกับ บ้าน วัด ชุมชน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี จัดสถานศึกษาให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการ วิชาชีพ นันทนาการ และยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดีทั้ง ครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากรของสถานศึกษา และบุคคลในชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้วิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งชุมชน

5. การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคายเขต 1 ได้วางแนวทางการบริหารไว้ 5 ด้านคือ กรอบแนวคิดการดำเนินงานตามหลักไตรสิกขา โครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ แผนผังการบริหาร โครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ และแนวทางการดำเนินงานกำหนดแผนและยุทธศาสตร์โรงเรียนวิถีพุทธระดับสถานศึกษา ดังจะเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 กรอบแนวคิดการดำเนินงานตามหลักไตรสิกขาโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1

แผนภูมิที่ 5 แสดงกรอบแนวคิดการดำเนินงานตามหลักไตรสิกขา โครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1. 2549 : 7)

5.2 แผนผังการบริหารโครงการโรงเรียนวิดีพัฒนุกูล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

หนองคาย เขต 1

แผนภูมิที่ 6 แสดงแผนผังการบริหารโครงการ โรงเรียนวิดีพัฒนุกูล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคายเขต 1. 2548 : 10)

5.3 แนวทางดำเนินงานกำหนดแผนและยุทธศาสตร์โรงเรียนวิถีพุทธระดับสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 จำนวน 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.3.1 ขั้นตอนวางแผนปัจจัยการบริหาร (หลักปรัชญาอันตะหลักปัญญาวิถีธรรม)

1) บริบทชุมชน

เตรียมความพร้อมองค์กรชุมชน ท้องถิ่น และวัดหรือศาสนสถาน
หาทำไร่ทำนา แหล่งศึกษา เอกสาร และข้อมูล

2) บุคลากร

เตรียมความพร้อม ผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

3) ระบบการบริหารจัดการ

จัดหลักสูตรสถานศึกษา

ทบทวนธรรมนูญโรงเรียน(School Charter)

วิเคราะห์สภาพ ทบทวนวิสัยทัศน์

จัดทำแผนยุทธศาสตร์

จัดทำแผนปฏิบัติการ

จัดทำคู่มือและทำปฏิทินการดำเนินงาน

การวางระวางนิเทศภายใน

4) จัดสภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก เป็นธรรมชาติสงบ ส่งเสริมสติปัญญา
กระตุ้นการพัฒนาศรัทธาและศีลธรรม บรรยากาศเป็นกัลยาณมิตร เกื้อกูล มีปฏิสัมพันธ์ มีเมตตา
ส่งเสริมวัฒนธรรมแสงปัญญา

5.3.2 ขั้นตอนวางแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (หลักกัลยาณมิตร)

1) การจัดการเรียนรู้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์อย่างมีแบบแผน เป็นระบบ ชีตผู้เรียนเป็น
สำคัญ

2) การสร้างและพัฒนาสื่อการเรียนรู้

3) การวิจัยในชั้นเรียน

4) การจัดระดมคุณและนักเรียนเพื่อสนับสนุนส่งเสริม และการติดตามสื่อสารกับ

ครอบครัว

5) จัดกิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้อย่างมีเหตุผล (โยนิ โส
มนสิการ) (การแสวงองค์ความรู้จากโครงการ ได้แก่ ตำนาน ประวัติท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและ

ท้องถิ่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ใ้ชุมชน ความรักผูกพันในครอบครัวและชุมชน การ
สร้างค่านิยมความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักธรรม การสร้างพฤติกรรมตามค่านิยมความเชื่อตาม
หลักธรรม คุณธรรมและจริยธรรม การสร้างรายได้จากการใช้เวลาว่าง ฯลฯ)

- 6) กิจกรรมการปฏิบัติตามที่ริเริ่มทางศาสนาที่สอดคล้องและกลมกลืนกับชุมชน
- 7) การนิเทศภายในที่ต่อเนื่องและเป็นระบบ

5.3.3 จำแนกผลผลิต (กิน อยู่ คู่ พึ่งเป็น)

- 1) สิ่งนึ่งที่ความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับเด็ก

เก่ง กล้านแสวงหาความรู้และใ้รู้้อย่างตลอดดณา

มีทักษะในการใช้ภาษาไทย ภาษาถิ่น ภาษาเลข

มีภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี

มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีและสอดคล้องกันทุกรายวิชา

ดี น้กเรียนรู้จักคน ครอบครัว ชุมชนและชาติ

มีความตระหนักในความรักและผูกพันครอบครัว ชุมชนและสิ่งแวดล้อม

มีความเป็นกัลยาณมิตร

ครองตนเป็นสมาชิกที่ดีมีจริยธรรมและคุณธรรม หลีกเลียงอบาชามุขและ

สิ่งเสพติด

มีสุข การใช้ชีวิตที่เรียบง่ายพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่

สุขภาพกาย จิต และบุคลิกภาพดี

กิน อยู่ คู่ พึ่งเป็น ตามหลักไตรสิกขา

- 2) สิ่งนึ่งที่ความสำเร็จสถานศึกษา

พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศการติดตามผู้จบการศึกษา

การจัดตั้งชมรม/สมาคมศิษย์เก่าหรือผู้ปกครอง

มีการเชิดชูเกียรติ/คุณธรรม/เกียรติยศประจำปี

- 3) ครู

สามารถในการพัฒนาองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

มีทักษะในการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้

มีเจตคติที่ดีในการปฏิบัติและยึดมั่น ในหลักธรรม

ได้รับการยอมรับนับถือจากครู นักเรียนและชุมชน

- 4) ผู้บริหาร

มีวิสัยทัศน์และศักยภาพในการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับการยอมรับนับถือและได้รับการยกย่องเป็นแบบอย่างที่ดีจากชุมชน

5) ชุมชนและครอบครัว

ครอบครัวและชุมชนได้สมาชิกที่คล้อยตามในการทิ้งถิ่นฐาน

ลดความเสียหายการมีเหตุการณ์เฝ้าระวัง

ชุมชนมีความร่วมมือกันอย่างเป็นระบบ

ตระหนักและภูมิใจในท้องถิ่นทรัพยากรธรรมชาติได้รับการเอาใจใส่ดูแล

5.3.4 ขั้นตอนการทบทวนผลการดำเนินงานตามโครงการ คือ

การระดมสรุปผลการปฏิบัติงานและการจัดงานแสดงผลงานประจำปี

การวิเคราะห์ทบทวนและพัฒนาวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์ ธรรมนูญโรงเรียนและแผน

การประเมินผล การวิจัยและพัฒนา

การประชุมเชิงปฏิบัติการสถานศึกษาและเครือข่าย

การพัฒนาบุคลากร

สรุปได้ว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคายเขต 1 ได้ดำเนินการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธตามแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการอย่างมีระบบโดยประสานความร่วมมือเสนาบดีและ ช่างเหล็ก อบรม พัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้เกี่ยวข้อง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้สามารถดำเนินงานให้ดีขึ้นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล อันจะก่อให้เกิดผลเชิงประจักษ์หรือเป็นรูปธรรมในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความดีงามให้เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชน เป็นคนเก่ง ดี และมีสุข เห็นถูกที่ผิดของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เห็นผลเมืองที่ดีของประเทศไทย และเป็นพุทธสาวกที่ดีของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยภายในประเทศ

โสธรรักษ์ ขุนรักญติ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาคำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถีพุทธ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเตรียมการจัดหลักสูตร ไม่พบปัญหาในการเตรียมการจัดหลักสูตร ด้านการดำเนินงานการจัดหลักสูตร ไม่พบปัญหาในการ

ดำเนินงานการจัดหลักสูตร และดำเนินการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร ไม่พบปัญหาในการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร

นางลัทธณ์ ยุทธสุทธิพงษ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีดุสิต เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ ปีงบประมาณ 2547 ผลการศึกษา พบว่า การจัดสภาพในโรงเรียนวิถีดุสิต เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิและบุรีรัมย์ โดยรวม มีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก รายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ในจังหวัดสุรินทร์ โดยรวมพบว่า มีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก รายด้านอยู่ในระดับมาก ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นว่า สถานศึกษามีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก รายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนประธานกรรมการ โรงเรียน มีความคิดเห็นว่า สถานศึกษามีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก รายด้านอยู่ในระดับปานกลาง

ศกานนศย์ รักนาค (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการใช้ไตรสิกขาในการพัฒนาศีลธรรมของเยาวชนไทย : ศึกษากรณีโรงเรียนวิถีดุสิต ในจังหวัดสุพรรณบุรี การผลการศึกษาพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทำให้คุณภาพชีวิตของเยาวชนไทยเสื่อมลง ผู้อบรมมีความเห็นตรงกันว่าควรมีการพัฒนาทางด้านศีลธรรมแก่เยาวชนไทย และมีความเห็นตรงกันในเรื่องของการนำประโยชน์ที่ได้รับจากการนำหลัก ไตรสิกขาและ โทณีสอนศึกษา ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ไปถ่ายทอดแก่นักเรียนในสถานศึกษาของตน

ประเทือง เลื่อนภิส (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีปัญหาการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบระดับปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมมีปัญหาในการดำเนินงานแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม โดยตรง พบความแตกต่างกัน ส่วนด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถืพุทธ คริสต์ศึกษา โรงเรียนบ้านหนองผือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ใน 3 ด้าน คือ ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการ และด้านวัดและประเมินผลการจัดการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ด้านปัจจัย ผู้บริหารสถานศึกษา ครู จะต้องเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ ปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ มีความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะสีลห้า เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และชุมชน เปิด โอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ จัดทำหลักสูตร ปรับปรุงภูมิทัศน์และปรับปรุงกายภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านกระบวนการ สถานศึกษา ได้จัดการเรียนการสอนเชิงบูรณาการสอนตามหลักไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันทุกช่วงชั้น มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง ส่งเสริมความสัมพันธภาพ กัลยาณมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับพระสงฆ์ ชุมชนอย่างต่อเนื่อง และด้านผลผลิต โรงเรียนเน้นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองผือ 14 ประการ คือ 1) บริโภคใช้สนองปัจจัย 4 ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ได้คุณค่าแท้ 2) การดูแลร่างกายและแต่งกายเรียบร้อย 3) ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม 4) มีศัลห้า เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต 5) มีวินัย มีความรับผิดชอบซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา 6) สามารถพึ่งตนเองได้ 7) มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ 8) มีจิตใจมตคาถารุณมอึ้งเพื่อ 9) ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ ออกทน ขยันหมั่นเพียร 10) มีสุขภาพจิตดีจริง แจ่มใส เบิกบาน 11) มีศรัทธาและเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย 12) รู้บาป บุญ คุณ โทษ ประ โยชน์ มิใช่ประโยชน์ 13) ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริงและใฝ่สร้างสรรค์พัฒนาตนเองอยู่เสมอ และ 14) รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา โดยเปิดโอกาสให้ชุมชน ผู้ปกครอง นักเรียน ได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วย

นิคม พรหมมาภพย์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการนิเทศ ติดตาม ครูพระสอนศีลธรรม กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงใหม่ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ครูพระสามารถจัดกิจกรรม ได้ตรงตามเนื้อหาสาระของหลักสูตร จัดทำสื่อการสอน ได้ตรงกับเนื้อหาวิชา แต่อย่างไรก็ตาม ครูพระยังต้องการพัฒนาตนเองในเรื่องของการจัดทำแผนการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องการผลิตสื่อ และต้องการสื่อการสอน ตลอดจนต้องการพัฒนาเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล

ณัฐวุฒิ อรุณพานิช (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนวิถืพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานของ โรงเรียนวิถืพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 1 ใน

ภาพรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โยงยุทธดำเนินงานของ โรงเรียนวิถึพุทธ ในภาพรวมมี ปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง และแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถึพุทธ มีดังนี้คือ

- 1) ระดมความคิดจากทุกฝ่าย 2) ผู้บริหาร ครู บุคลากรและกรรมการสถานศึกษา ร่วมกันกำหนด วิสัยทัศน์ แนวทางดำเนินการ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา 3) จัดทำแผนปฏิบัติการ/ โครงการ เพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารงาน 4) กำหนดหลักสูตรสถานศึกษา โดยเน้นหลัก ไตรสิกขา 5) พัฒนากุศลกรให้เข้าใจหลักการและแนวทางดำเนินงาน โรงเรียนวิถึพุทธ ตลอดจน การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน 6) จัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา โดยเชิญพระสงฆ์หรือผู้ ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาในท้องถิ่นมาเ้าในวิทยากร 7) จัดกิจกรรมประจำวัน ต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต โดยเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิด ฝึกปฏิบัติจนเป็นนิสัย 8) มีการจัดกิจกรรมเนื่องใน โอกาสวันสำคัญทาง พุทธศาสนาทั้งใน โรงเรียน และในชุมชน 9) เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา สถานศึกษาดตามแนวทางวิถึพุทธในทุกด้าน โดยเฉพาะการพัฒนา นักเรียน 10) สถานศึกษา ทำน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและวันตามประเพณี

อมรรัตน์ แก้วมะ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการบริหารจัดการศึกษา โรงเรียน วิถึพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศกสกลนคร เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ระดับกระบวนการ บริหารจัดการศึกษา โรงเรียนวิถึพุทธ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการ ศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน กระบวนการบริหารจัดการศึกษา และประสิทธิผลการ บริหารจัดการศึกษา โรงเรียนวิถึพุทธ จำแนกตามสถานภาพ โดยรวมแตกต่างกันแต่มีค่าแยก ตามประเภทของโรงเรียนพบว่า บุคลากรที่อยู่ในโรงเรียนที่มีประเภทแตกต่างกันมีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน และไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและประเภทของโรงเรียน

แสงทอง เรืองศิลป์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาสภาพการดำเนินงาน โรงเรียนวิถึ พุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษขอนแก่น เขต 4 : กรณีศึกษา โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 34 (บ้านกุด โง้ง) ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 34 (บ้านกุด โง้ง) ได้ดำเนินงานตามแนว ทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถึพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ โดย (1) ด้านการบริหารจัดการ ได้ เตรียมการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ และปรึกษาพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ ได้เตรียมความ พร้อมทั้งบุคลากร นักเรียน และผู้ปกครอง จัดอาคารสถานที่ให้ร่มรื่นสวยงามเหมาะสมกับวิถึ พุทธแล้วดำเนินการจัดทำคู่มือแนวทางในการปฏิบัติและได้ปฏิบัติตามแนวทางที่วางไว้ มีการเก็บ รวบรวมข้อมูล ประเมินผลการดำเนินงาน แล้วประชาสัมพันธ์เผยแพร่ต่อไป (2) ด้านการจัดวิถึ พุทธสู่วิถีการเรียนรู้ ได้จัดกิจกรรมสอดแทรกวิถีพุทธเข้าไปในกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างด้วยการสอนให้ผู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ให้นักเรียนได้ปฏิบัติตน

ให้ลีนอยู่ผู้ฟังให้เป็น (3) ด้านการจัดกิจกรรม โรงเรียนวิถืพุทธ ได้จัดกิจกรรมวิถืพุทธรายวัน ราย สัปดาห์ รายเดือนและรายปี นั้นให้นักเรียน ได้ฝึกปฏิบัติจริงในเรื่องของ ศิล สมาธิ ปัญญา และ การปฏิบัติธรรม รักษาศีลในวันสำคัญทางพุทธศาสนา (4) ด้านการให้คณาภุคตากรและ คุุณลักษณะของบุคลากร ได้ให้บุคลากร ได้รับการฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติ พัฒนาตนเองเพื่อเป็น แบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน (5) ด้านการถือฤลสัมพันธ์ โรงเรียนวิถืพุทธและชุมชนนั้น โรงเรียนได้ ร่วมมือกันกับวัด และชุมชน ใ้ในภักยภณมิตรที่ติดต่อกัน จัดกิจกรรมร่วมกันเนื่องในวันสำคัญทาง พุทธศาสนา

ศรณูทธิ์ ตริรรมณ์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษการนำหลักพุทธธรรมด้าน ไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในชีวิตาประจำวันของนักเรียน โรงเรียนวิถืพุทธในเขตจังหวัดนนทบุรี ผล การศึกษพบว่านักเรียน ร้อยละ 50.2 ใ้ในภพศษณูญ ระดับความรู้หลักพุทธธรรมด้าน ไตรสิกขา นักเรียนร้อยละ 90.1 มีความรู้ในระดับสูง ร้อยละ 9.9 มีความรู้ระดับต่ำ โดยมีความรู้เกี่ยวกับสมาธิ มากที่สุด รองลงมามีความรู้ด้านปัญญา และความรู้ด้านศีล ระดับการปฏิบัติหลักพุทธธรรม ในช่วง 3 วันที่ผ่านมา ด้านศีล นักเรียน ร้อยละ 44.6 ได้นำไปปฏิบัติตลอดทั้ง 3 วันต่อเนื่อง ใน เรื่องการไม่พูดคำหยาบ ด้านสมาธิ นักเรียน ร้อยละ 30.0 ได้นำไปปฏิบัติตลอดทั้ง 3 วันต่อเนื่อง ในเรื่องการมีสมาธิในการเรียนหนังสือ ด้านปัญญา นักเรียนร้อยละ 13.5 ได้นำไปปฏิบัติตลอดทั้ง 3 วันต่อเนื่อง ในเรื่องการพูดจากับผู้อื่นด้วยถ้อยคำไพเราะและจริงใจเสมอ

พระมหาวิริติ จันทร์คุณ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษการพัฒนากิจกรรมบริหาร จิตเจริญปัญญาโรงเรียนวิถืพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 1 จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า สภาพก่อนดำเนินการพัฒนากิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญา โรงเรียนวิถืพุทธของโรงเรียน ไทยรัฐวิทยา 1 ยังไม่ได้รับการพัฒนาที่ชัดเจนมีเพียงกิจกรรมเท่านั้น ที่โรงเรียนได้โดยจัดและ ไม่มีกิจกรรมที่จัดต่อเนื่องทำให้นักเรียน ไม่เกิดความคุ้นเคยและพัฒนา ไตรสิกขา นักเรียนมี โอกาสในการปฏิบัติกิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญาน้อยมาก แนวทางและ วิธีกาพัฒนากิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญาโรงเรียนวิถืพุทธมีความเหมาะสม และผลการพัฒนา กิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญาพบว่า ด้านปฏิบัติริยาตอานอง นักเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรมเห็น ว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับภค ด้านการเรียนรู้ มีคะแนนเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 75 ด้าน พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเปลี่ยนไปอยู่ในระดับดี

ภลลน ท๊ะกมภโถ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษการประเมินการดำเนินงาน ไตรงการ โรงเรียนวิถืพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาคำพูน เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า การ ดำเนินการของสถานศึกษาที่เข้าร่วม ไตรงการ โรงเรียนวิถืพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ถ้าพูด เขต 1 มีการดำเนินงานทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านปัจจัย ประกอบด้วย คุณลักษณะที่ตัวของบุคลากรในโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ การดำเนินการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การจัดการด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ด้านกระบวนการประกอบด้วย การเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร การจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านผลผลิตประกอบด้วย การพัฒนาภายใต้ ศีล จิต และปัญญาอย่างบูรณาการของผู้เรียน และด้านผลกระทบประกอบด้วย บ้าน ชุมชน วัด โรงเรียนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ มีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก

พระมหาทองขุฑู อุกฤษณ์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ : กรณีศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นนทบุรีเขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาทางด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาอยู่ในระดับปานกลาง และมีการปฏิบัติด้านบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรทั้งด้านการจัดสภาพแวดล้อมใน โรงเรียนและความเอื้ออาทรของบุคลากร รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน แต่มีการจัดกิจกรรมประจำวันของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อเสนอแนะสถานศึกษานควรปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา โดยพัฒนาการใช้สื่อ แหล่งเรียนรู้ และการประเมินผล โดยคำนึงถึงความแตกต่างกันของบุคลากรด้าน เทศ ระดับการศึกษา และตำแหน่ง ควรมีการปรับรู้งด้านการจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียน อาทิการให้นักเรียนนั่งสมาธิก่อนเรียน การจัดกิจกรรมอบรมธรรมะ การจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเลิกเรียน และการกิน อยู่ ดี อย่างมีสติเป็นต้น

พระภุชงค์ หนูมาก (2549 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาระบวนการการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาทางด้านพบว่า ด้านการดำเนินการมีระดับการปฏิบัติในกระบวนการการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ผลการศึกษาระดับปัญหาอุปสรรคในภาพรวมพบว่า ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาทางด้านพบว่า ระดับปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินการมีมาก ส่วนข้อเสนอแนะจากการศึกษาต่อผู้ปกครองนักเรียนควรให้ความสำคัญและเสียสละเวลาบางส่วนในกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นมากกว่าเดิม พระสงฆ์ควรเน้นบทบาทเชิงรุกในการมีส่วนร่วมทั้งบ้านและโรงเรียน โดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น

และผู้บริหาร โรงเรียนควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและพระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในทุกขั้นตอนตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการและขั้นติดตามประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

เจษฎา ถึงพรา (2549 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธระดับมากในทุกด้าน รวมถึงมีเจตคติต่อการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธระดับเห็นด้วยมากที่สุดในทุกด้าน อีกทั้งมีความพร้อมในการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธระดับมากในทุกด้านด้วย สำหรับปัญหาในการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธที่พบบ่อยได้แก่ ขาดงบประมาณในการสนับสนุน กิจกรรมสร้างสรรคสิ่งที่เป็นประโยชน์และการผลิตสื่อ และขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการหางบประมาณเอง ส่วนข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาคือ คณะผู้บริหาร โรงเรียนและผู้ช่วยผู้บริหาร รวมถึงครูผู้สอน ควรให้ความสำคัญในการนิเทศติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ควรมีการนำกิจกรรมที่แสดงถึงความร่วมมือระหว่างวัด/คณะสงฆ์และชุมชนเข้ามาใช้ มีนโยบายการสร้างสภาพแวดล้อมบริเวณ โรงเรียน ให้มีบรรยากาศเป็นธรรมชาติ ควรจัดให้มีการฝึกอบรมพัฒนาความรู้และสภาวะทางจิตใจแก่บุคลากรในโรงเรียน และประสานงานขอความร่วมมือกับผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ เพื่อจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำต่อห้องและหมู่บ้าน

6.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ไรต์ (Ried, 1965 : Abstract) ได้สำรวจความคิดเห็นของครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนเทศบาลเมืองชานด็เอ โทที่มีต่อการให้การศึกษาด้านจริยธรรมและค่านิยม โดยสอดคล้องไปในวิชาต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการสอนเน้นจริยธรรมและค่านิยมในห้องเรียน โดยครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกว่า ร้อยละ 80 และครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 90 มีความเห็นว่าการสอนเน้นในเรื่องจริยธรรมและค่านิยมสามารถทำได้ในวิชาของตน สำหรับจริยธรรมและค่านิยมซึ่งครูเห็นว่าสอนได้ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความมีเมตตาผู้อื่น การปฏิบัติตามหลักศาสนา ความรักใคร่ชอบ ความสามัคคี ความเชื่อในพระเจ้า ความยุติธรรม และการเข้าใจตนเองและผู้อื่น

จอห์นสัน (Johnson, 1977 : 2769-A) ได้ศึกษาการใช้ทีมงานร่วมกับรักษาวินัยด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน และจัดกลุ่มให้คำปรึกษาของครูเพื่อช่วยลดพฤติกรรมทำผิดต่าง ๆ จะส่งผลกระทบต่อหยุด และเลิกพฤติกรรมนั้น ๆ นอกจากนี้ยังได้สอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารที่มีต่อการจัดทีมงานร่วมกับรักษาระเบียบวินัย และจัดกลุ่มมาเพื่อให้คำปรึกษาของครูว่าจะช่วยป้องกันปัญหาการทำผิดวินัยซึ่งจะทำให้ โรงเรียนล้มเหลว โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหาร 180 โรงเรียน

ผู้บริหารทุกคนเห็นด้วยว่า ทีมงานร่วมกันรักษาวินัย และการจัดกลุ่มให้คำปรึกษาของครูช่วยลด ปัญหา การทำผิดวินัย และช่วยปรับภาพรวมของนักเรียน และลดเลิกพฤติกรรมที่ผิดวินัย มีความสัมพันธ์กับความเห็นของผู้บริหารต่อประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานทั้งสองอย่าง

คิลโลอน (Killion, 1977 : 4612 - A) ได้ศึกษาวิธีการและเครื่องมือที่ผู้บริหารใน โรงเรียนมัธยมศึกษาในอินเดียมาใช้ในการจัดเกี่ยวกับระเบียบวินัยของโรงเรียน การศึกษามี วัตถุประสงค์เพื่อ สืบหาวิธีการและเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการจัดการเกี่ยวกับนักเรียนที่ ประพฤติผิดวินัย จากการศึกษาพบว่า วิธีการที่ใช้ได้ผลดีคือ การพูดคุยทบทวนโทรศัพท์ วิธีการที่ใช้ ได้ผลน้อยที่สุดคือการกักขังหน่วงเหนี่ยว และสาเหตุเบื้องต้นของปัญหาคือผู้ปกครองขาดความ เอาใจใส่ และปัญหาที่สำคัญอันดับหนึ่งของการประพฤติผิดระเบียบวินัยคือ ความไม่เอา ใจใส่นักเรียน และเมื่อโรงเรียนเทียบ ตามขนาดของโรงเรียนพบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่มักมีปัญหา ด้านการประพฤติผิดวินัยมากกว่าโรงเรียนเล็ก

แมคกี (Mackcy, 2003 : 1146-A) ได้ศึกษาผลกระทบของอุณหภูมิในการควบคุมอัตรา การออก โรงเรียนกลางคืนของนักเรียน ตามการรับรู้ของคณะกรรมการบริหาร โรงเรียน มัธยมศึกษาตอนปลายในรัฐเท็กซัส ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญของการเรียนต่อ หรือออกจากกลางคืน การรักษาให้นักเรียนยังเรียนอยู่ใน โรงเรียนนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง บรรยากาศ กับการออกจากโรงเรียนอย่างชัดเจน ผู้บริหารควรเฝ้าแบบอย่าง สร้างบทบาทใน ทางบวกและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคณะกรรมการนักเรียน ผู้บริหารต้องเป็นผู้ส่งเสริมซึ่งกัน โดยใช้การฝึกอบรมครูประจำการ ศึกษาเรียนรู้ธรรมเนียม จริยธรรม และเรื่องมรรยาทสัมพันธ์ให้มาก ยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่บรรยากาศทางสังคมของโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ว่า โรงเรียนวิถีสุนทรเป็นสถานศึกษาใน ระบอบกอดดีที่นำหลักพุทธธรรมหรือนำองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยมีจุดเน้นที่สำคัญคือการนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการ พัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษาอย่างบูรณาการ ตามแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีสุนทร ของกระทรวงศึกษาธิการ หลังจากที่ได้เห็น โครงการมาเป็นเวลา 3 ปี (2547-2549) ในเขตพื้นที่ การศึกษาหนองคาย เขต 1 ยังไม่มีผู้ศึกษาสภาพและผลการดำเนินงานว่าเป็นอย่างไรมีปัญหา ใดๆสาธรรคอย่างไร มีวิธีการแก้ไขอย่างไร ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีสุนทร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 เพื่อข้อค้นพบหรือผลการศึกษาจะได้ เฝ้าประ โยชน์ในการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีสุนทรต่อไป